

Afscheid van Jan Nieuwenhuis

Lieve mensen,

Bewondering en dankbaarheid zijn de gevoelens voor Jan Nieuwenhuis die wij vanochtend allemaal delen: grote bewondering en diepe dankbaarheid. En we luisteren naar tekstfragmenten van de profeet Jesaja, niet omdat Jan een profeet was - dat was hij niet en wilde hij ook niet zijn - maar vanwege al het mooie en behartenswaardige dat daar opklinkt over de verkondiging van het woord waarin Jan zo heeft uitgemunt. Ik denk dat menigeen hier zich vanochtend een beetje het kind of kleinkind zal voelen van predikheer Jan Nieuwenhuis, over wie we in deze tekst kunnen horen dat zijn geest en zijn woorden in ons zullen blijven leven. Jans stem zal nog lang in ons naklinken. En waarschijnlijk zullen we ook door de twijfel en onzekerheid heen blijven gaan, waarover Jan het steeds weer had: 'Ik weet af en toe zelf niet of ik het geloven kan', riep hij dan uit. 'Zou het echt? Ach lieve God...', maar even daarna, daar doorheen, wist hij toch zeker, 'zonneklaar', 'zo helder als glas - en ook bij ons brak dan licht door - dat er maar één beeld van God is, dat is de mens, dat zijn wijzelf. 'Wij kunnen niet letterlijk genoeg geloven', zei Jan dan, 'dat wij naar Zijn beeld en gelijkenis geschapen zijn'.

Hoe wonderlijk is het inderdaad dat wat de evangelist Johannes over God zegt: 'in den beginne was het woord', ook waar is voor ieder van ons. Wanneer wij verschillen van alle andere schepselen Gods, komt dat door het woord dat ons tot mens maakt, dat de Schepper ons in den beginne, bij onze geboorte, ingeschapen, meegeschonken heeft. Met dat woord kunnen we spreken en schrijven, redeneren en fantaseren, anderen raken of afstoten, en wat al niet meer. Voor Jan Nieuwenhuis is het edelste woordgebruik het vertellen, het verhaal, poëtisch bij voorkeur, een verhaal over de mens, dat een verhaal wordt over God. 'Wij hebben', herhaalt hij, 'over God alleen maar een verhaal: geen dogma, geen encycliciek en zelfs geen theologie. Dat is allemaal tweedehands'. Het is in de verhalen over de ervaring van de mens, Gods beeld en gelijkenis, dat woorden openbaring, blijde boodschap mogen worden.

Dat geloof, dat weten, heeft Jan uitgedragen. Wanneer hij, bijvoorbeeld, preekt over de Eucharistie, leest hij eerst een citaat voor over broodbereiding uit het kookboek van de Amsterdamse Huishoudschool, vertelt dan over de hongervinter van 1945 - anderhalve boterham per dag en tenslotte Zweedse wittebrood als manna uit de hemel - en daarmee zijn we in de woestijn, en op uittocht, ook bij Jezus' uittocht en bij het brood dat hij dan deelt. De eucharistie, geven en delen, lost geen wereldproblemen op, besluit Jan, maar is wel de werktekening van al wat wij te doen hebben'. Menig toehoorder moet dank zij Jan het oude teken van brood breken en delen beter zijn gaan begrijpen, bevrijd van veel vreemde ideeën waarmee vroegere vroomheid hem of haar had verward.

Jan, die het kind in hemzelf trouw was gebleven, vertelde ook graag over zijn kindertijd aan de Keizersgracht, over de tijd vol kinderlijke vreugde als jonge Dominicaan in het geliefde Rome, en dan natuurlijk ook over het verdriet dat de moederkerk van Rome hem berokkende. In zijn preken klaagde Jan overigens nooit, hij klaagde ook niet aan: ik zei het al: hij wilde geen profeet zijn - hij liet zich liever troosten, vond nieuwe moed bij Johannes de Ziener, over wie hij dat prachtige boek geschreven heeft. Grote troost ook vond hij bij de kinderen. Hij idealiseerde ze niet, maar zag in hen een spiegel en zelfs een visioen van Gods bedoeling met ons. 'Ik sta hier', zie hij dan, om jullie te zeggen wat ikzelf droom, op mijn beste momenten, tegen alle twijfel en onzekerheid en wankelmoedigheid in.' Grote troost vond hij ook in het visioen van 'deze wereld omgekeerd' waarin hij de boodschap van de Bijbel graag samenvatte. 'Geloof het of geloof het niet', klonk steeds weer 'maar het goede zal winnen van het kwade, de onmacht van de macht, het slachtoffer van de moordenaar'. En hij droomde en sprak over de ontmoeting met God: 'God is een 'JIJ'', herhaalde hij. Met de Godsnaam "Ik ben er voor jou" is Hij of Zij nergens anders 'dan in dat vreemde, lastige en vragende gezicht naast ons. Elke andere god is een alibi, een zoethouder, een dwarsligger.' Die 'Jij' is niet alleen de vreemde en hulpbehoevende, maar ook de geliefde mens naast ons. Wanneer Jan preekt over het Hooglied laat deze enige celibatair in het liturgisch team zich enthousiast gaan, en verklaart over het godsgeschenk van erotiek en seksualiteit: 'Ik geloof in alle oprechtheid dat de Eeuwige nergens zo aanwezig is als daar'.

Jan gelooft en weet ook steeds meer dat, waar het gaat over God, en het zien met je hart, dus over godsdienstig talent - de vrouw voor licht op de man. Jan heeft als weinig anderen geijverd om in deze kerk vrouwen de gelijken van mannen te laten worden. Hij zat hier vooraan te huilen op de dag dat eindelijk de eerste vrouw voorging in de Dominicus. In dat opzicht leek hij op zijn makker Jan van Kilsdonk die elf jaar geleden door een vrouw uit deze Dominicus uitgevaren wilde worden. Dat vrouwen momenteel in het liturgisch team hier een grotere rol spelen dan mannen was voor Jan een welkome speling van het lot. Hij vond het langzamerhand ook een echt schandaal worden dat men in Rome, zelfs de huidige paus, doorgaat met de vrouw uit te sluiten van het ambt. Dat blinde, starre vasthouden aan een wet die veel minder te maken heeft met religie dan met machtspolitiek zal heel spoedig een eind komen, vond hij. En wij hier hopen mee.

Wat daar ook van komt, we mogen Jan Nieuwenhuis de predikant noemen niet van de Goddelijke openbaring maar van de menselijke ervaring. Omdat Jan zag dat Goddelijke Openbaring zich nu juist in de eerste plaats in die ervaring afspeelt. In de diepten van ons aller ervaring vond hij de rijkdom terug van de Joodse Thora die hem zo lief was, daar herkende hij de Blijde Boodschap van Jezus van Nazareth waar hij zijn leven aan gewijd had, daarin zag hij steeds helderder hoe waar het woord is van Johannes de Ziener dat God als Hij of Zij of Het bestaat Levende Liefde is.

Jan was zoals velen van ons opgegroeid in een tijd die geloofde in evangeliseren, in missionarissen en missiewerk, hij is zelf nog bijna missionaris geworden. Ook hij dacht dat Christenen hun blijde boodschap over de gehele wereld moesten uitdragen. In de loop der jaren is hij steeds meer gaan zien en verkondigen dat de blijde boodschap van liefde en gerechtigheid in ieder mensenhart leeft, ook in harten van mensen met een andere godsdienst, een andere cultuur. Op die conclusie is hij niet verder door kunnen gaan. Die laat hij aan ons over. Hij is gestorven op een moment in de geschiedenis waarop wij steeds beter beseffen dat het Christendom, hoe rijk en aantrekkelijk voor ons verdere bestaan ook, niet de waarheid in pacht heeft, niet meer hoeft te missioneren zoals vroeger, maar ook moet zien wat zij kan leren bij al die andere culturen en religies die Gods wereld rijk is. Missionering wordt samenwerking. In het huis van God zijn vele woningen.

Al die ontwikkelingen in het leven van Jan Nieuwenhuis zijn natuurlijk ook mogelijk geworden omdat hij in deze ruimte een gehoor heeft gevonden als een warm bad, de Dominicus een nieuwe Moederkerk voor hem werd. Een predikant heeft dat nodig. Hij weet pas of hij de juiste woorden spreekt, ja, gaat ook zelf zijn eigen woorden pas helemaal begrijpen wanneer hij of zij een gehoor tegenover zich heeft dat zich ontvankelijk toont, eenzelfde geest ademt. Dat is wat Jan is overkomen in deze gemeente. Hij was niet het geweten van zijn gehoor, niet de man die kwam vertellen wat goed en kwaad is - dat deden zo nodig anderen wel - maar de vriend die ons kwam vertellen hoe hij God had gevonden, de Bijbel was gaan begrijpen, die ons aanspoorde onszelf te zijn in lust en onlust, een gemeente te zijn, mensen die samen werken aan een wereld van goedheid en gerechtigheid. Soms brak bij Jan merkbaar het licht door: 'Waar mensen samen het brood delen', riep hij dan uit, 'is alles helder en doorzichtig!' Hij was zich tevens dankbaar bewust dat in een kerk ook de zang, het koor, de muziek allesbepalend zijn. Ik hoef u niet opnieuw het verhaal te vertellen dat Jan samenvatte in het zinnetje 'De Dominicus is uit muziek geboren': maar bij deze afscheidsviering mag dat wonder niet onvermeld blijven: hoe door de komst van het koor van Bernard Huijbers deze kerk weer kon opbloeien. En met Bernard kwam Huub Oosterhuis mee, en in hun kielzog een hele reeks Jezuïeten en ex-Jezuïeten met als stralend middelpunt Jan van Kilsdonk. De Dominicus werd toen een zustergemeente van de Studentenecclesia. Voor Jan en ook voor Wim Tepe was die wonderlijke, bijna historische samenwerking tussen hun eigen, open, vriendelijke Dominicanerorde en de veel meer aan het Romeins gezag gebonden Jezuïetenorde een groot geluk. Dat Godswonder - want zo sprak Jan er graag over - verdiende volgens hem een plaatsje in de analen van minstens de Amsterdamse kerkgeschiedenis.

Jan is van de Dominicus gaan houden. Lange jaren heeft hij deze kerk vooral als een leerhuis gezien, maar hij ontdekte al doende dat een leerhuis slechts zin heeft, vruchtbaar is, als daarnaast en vooral daaruit ook een open huis ontstaat waarin wat geleerd wordt ook gedaan wordt. Toen hier steeds meer mensen opstonden en de daad bij het woord voegden, heeft Jan begrepen dat hij mee moest doen met de Beleidsraad die het bestuur overnam, met de pastor, later de pastores, die de geestelijk leiding binnen de gemeente gingen verzorgen. Jan bleef op afstand en was toch overal bij. Hij werd vraagbaak, stille kracht achter alles. Hij werd boegbeeld. 'Ik geloof dat ik getrouwd ben met de Dominicus' zei hij dan.

En zo was het. Hij was getrouwd met deze gemeente. Het pijnlijkste dat hem deze laatste jaren is overkomen is dan ook de scheiding geweest met de Dominicus. Hij klaagde bitter dat hij dit had laten gebeuren. Weg van zijn geliefde. Hij had gelijk. Een echtpaar op jaren haal je niet uit elkaar. Hij leefde alleen weer op de enkele keren dat hij hier terugkwam, zoals bij de presentatie van zijn laatste prekenboek in januari. Dan nam hij het woord, als vanouds, en was hoorbaar, zichtbaar gelukkig. Ik heb dan vaak moeten denken aan Wim Tepe, zijn metgezel van den beginne. Wim was ook getrouwd met de Dominicus - bij mystieke huwelijken is dat mogelijk - toen hij oud en ziek was, betrok hij een flatje boven in de pastorie hier, en daarna één hier in de buurt. Wim was een doener, Jan meer en dromer, vandaar misschien. Maar ver van Amsterdam en de Dominicus is Jan en zijn ook wij op harde wijze geconfronteerd met de kwetsbaarheden en beperktheden van het leven. Als 95 jarige verlangde Jan vooral naar het duistere licht van de dood. Hij staat nu in dat licht. Wat dat betekent kunnen en hoeven wij niet te weten. En ook voor ons is er licht, veel licht, helder licht: nu Jans leven voltooid is, beseffen wij pas helemaal welk een Godsgeschenk dat leven voor ons geweest is: welke stille kracht, stille liefde, welke bemoediging en levenslust Jan Nieuwenhuis ons al de jaren dat hij bij ons was heeft geschonken. Wij staan vanochtend rond zijn dode lichaam in bewondering en vooral grote dankbaarheid.

De lieve God zij dank. Dank je wel, lieve Jan.

Henk Hillenaar